

EL VOLUNTARIAT AMB ELS INTERNS DE LA PRESÓ

Florencio Roselló Avellanas

Capellà de presons als centres penitenciaris de Castelló, Alacant i Venezuela, Guatemala, Panamà, El Salvador i Mozambique, durant vint anys. Actualment, Superior Provincial dels Mercedaris d'Aragó (Aragó, Catalunya, València i Mallorca)

1. INTRODUCCIÓ

Ser voluntari, conseqüència d'una reflexió

Ser voluntari no és perquè sí, sense més, o perquè no saps què fer. Normalment "tot compromís de voluntariat", com ens diu Jesús Valverde, en "La cárcel y sus consecuencias", **"implica una reflexió prèvia que porta l'individu a plantejar-se la seva vinculació i el seu compromís en un problema i des d'un determinat punt de vista. Inevitablement aquesta reflexió és, sobretot, una reflexió ideològica, que implica diverses raons"**:

- Pensar que no s'estan fent les coses com s'haurien de fer.
- Pensar que no s'estan posant tots els mitjans per actuar eficaçment sobre el problema, per impossibilitat institucional o per desinterès.

Com a conclusió d'aquesta reflexió podem deduir que el problema és cosa de tots, no només de les institucions sinó de la societat en general.

Ser voluntari, un exercici de llibertat

La grandesa i el valor de ser voluntari, del compromís, és la llibertat. Hom es compromet perquè és lliure, però dins d'aquest compromís es continua sent lliure. Això sol ser un problema constant entre el voluntariat i la institució on exerceix la seva acció. És un tema que es viu amb passió a les institucions penitenciàries, però que comporta riscos:

- A l'Administració penitenciària, convertir-se en un funcionari més.
- Si no exerceix la llibertat perdrà la capacitat crítica.
- Totes les iniciatives dels voluntaris seran mà d'obra barata de l'Administració.
- Aquesta pèrdua de llibertat suposaria la pèrdua d'apropament i confiança amb els presos.

2. CONÈIXER QUÈ SIGNIFICA PER AL VOLUNTARI L'ESTAT ACTUAL DE LA PERSONA QUE ATÉN

El voluntari de presons haurà de ser conscient que la seva actuació estarà molt condicionada per l'estat en què es troba la persona que atén, en aquest cas el pres. Quin tipus de persona atén el voluntari quan entra en una presó. Aquesta percepció i aquesta anàlisi estaran presents en els seus objectius posteriors.

L'intern, quan és ingressat a la presó, ho fa arrossegant una sèrie de mancances que el converteixen en un ésser peculiar. A més que ens trobem amb una persona tancada contra la seva voluntat, per molt culpable que la sentència l'hagi definit.

El voluntari de presons, quan entra a la presó, es trobarà amb interns que tenen unes característiques determinades.

2.1. Anàlisi antropològic

2.1.1 Mancances culturals

- Falta d'escolarització.
- Fracàs escolar.
- Càstigs a l'escola.
- Sense recursos econòmics per a l'estudi.
- Major valoració del treball que de l'estudi
- Poca valoració de la cultura en el seu entorn vital.

2.1.2. Mancances familiars i afectives

- Mancances d'un ambient familiar sa.
- Fills no acceptats o no desitjats.
- Absència d'alguns dels seus progenitors.
- Falta de models d'identificació, o en el seu defecte, identificació amb models negatius.
- Manca d'afectivitat. Greuge comparatiu amb altres nens.
- Maltractaments en la infància i violència en l'entorn familiar.

2.1.3. Mancances laborals

- Baixa qualificació laboral.
- Absència d'hàbits de treball. Incompliment d'horaris i responsabilitats.
- Treballs esporàdics i temporals i en molts casos il·legals i en plena convivència amb la marginalitat laboral.
- Falta de motivació laboral. Els diners s'aconsegueixen més fàcilment i ràpidament des del delictes.
- Acostumats a l'atur. No veuen el sentit educatiu i pedagògic del treball.

2.1.4. Mancances relacionals

- La zona on tenen l'habitatge condiciona les seves relacions. Afavoreixen aquesta circumstància les relacions amb individus marginals i delinqüencials.
- L'absentisme i el fracàs escolar faciliten les relacions dels futurs delinqüents.
- Falta d'elements normalitzadors en barris marginals.

- Manca de referències (amics) positives en les seves estones d'oci.
- Llargues hores fora del domicili familiar. Se senten més acollits pels seus "amics" que a casa seva.
- Predomini del tenir sobre l'ésser
- Incapacitat per distingir el bé del mal, el positiu del negatiu.

2.1.5. Mancances transcendents

- Pèrdua d'escala de valors morals, ètics i religiosos.
- Nul·la experiència religiosa, o bé negativa.
- Decepció religiosa, culpabilitza Déu de la seva pobresa, misèria i mala sort a la vida.
- Excessiva racionalització de la seva realitat personal. Només creuen en el que veuen.

2.2. Sentiments dins de la presó

2.2.1. Por de la presó

Por del medi, dels presos, dels funcionaris, de la nit, del que és desconegut, de les llegendes i històries que han explicat. La por i el pànic adquireixen forma en el recent ingressat en una presó. Es genera un ambient de desconfiança. Tot és negatiu coronat amb un ambient depressiu.

2.2.2. Impotència

La persona quan ingressa en una presó, és desconnectada de la realitat, de l'exterior, deixa de ser un subjecte actiu de la seva situació, per ser subjecte passiu en mans "d'altres", d'una situació que van resoldre altres per ell.

2.2.3. Complex d'inferioritat

La "presonització" (el fet d'habituar-se al món de la presó) porta l'intern a considerar-se inferior a les persones lliures. Com ens diu Concepció Arenal en "El visitador del pres" (Ed. ACOPE) **"s'ha de combatre la idea del definitiu i repetir que el delictiu no és un estat permanent, sinó transitori, i que el delinqüent que passa una part de la seva vida sense ser-ho, pot tornar a l'estat anterior; la fatalitat que li permeté viure en pau amb la llei, no l'impedirà reconciliar-s'hi "**

S'ha de transmetre la idea que de la presó se'n surt, i que hom no perd la seva condició de persona.

2.2.4. Falta d'intimitat

Art. 12 "Cada intern disposarà d'una cel·la...". En general això no s'acompleix i, per tant, ni afavoreix ni ajuda la intimitat personal de l'intern en presó. La realitat "un intern per cel·la" està molt per sobre de la ràtio establerta per la mateixa administració, i es produeixen greus problemes d'amuntegament.

2.2.5. Falta de motivació

"La gàbia, encara que sigui d'or, gàbia és". Aquesta és la realitat; el pres hi està en contra de la seva voluntat, i encara que li ofereixin tot tipus de recompenses, la motivació és molt baixa. Si a això hi afegim que amb el nou codi penal de 1995 s'han tret les redempcions de penes pel treball, ens llancem a una població penitenciària desmotivada i sense al·licient. En l'actualitat costa molt esforç aconseguir que els interns treballin i realitzin qualsevol tipus de treball si no tenen una compensació econòmica regimental.

Partint que l'intern hi està contra la seva voluntat, l'al·licient per aprofitar el temps o trobar un sentit i explicació lògica a la seva reclusió és poc menys que una tasca impossible.

És un món apagat i opac, dur en la seva estructura i en els seus sentiments. Aquesta falta de motivació i al·licients provoca en el pres inestabilitat i irregularitat en els seus comportaments.

2.2.6. Falta de moments per exercir la responsabilitat personal

La presó destrueix i anul·la l'exercici de responsabilitat de la persona reclosa. A la presó es prenen poques decisions, no s'actua amb llibertat. Al fil d'aquesta reflexió vull citar Concepció Arenal, gran penitenciària del segle XIX, que en el seu llibre, "El visitador del pres" ens diu sobre la responsabilitat: **"Els reglaments haurien de tenir bastant més elasticitat per deixar a l'elecció del reclús i a la manifestació de la seva personalitat totes aquelles coses compatibles amb l'ordre; moltes que semblen insignificants, i que ho són per al que gaudeix de llibertat, tenen un gran valor per al que n'està privat"** (pàg. 78). La presó destrueix la responsabilitat del pres. No decideix, no actua, no opta lliurement. Se l'ingressa per educar-lo i que maduri en la responsabilitat i no se li deixa exercir com a tal. Ens deia Evaristo Martín Nieto, capellà general de presons: **"El pres és sempre el número tal; no se li pregunta què pensa i què vol; se li mana què ha de fer, conforme a un regla inflexible... L'obediència com més passiva, millor; és l'ideal respecte al pres"**.

2.2.7. Necessitat d'autoestima

El pres necessita recuperar-se, estimar-se i acceptar-se com a persona, amb tots el seus valors i limitacions. Desgraciadament la presó magnifica el negatiu i la societat s'encarrega d'alimentar-ho. Ens trobem, doncs, una persona que és rebutjada per la societat i es rebutja ella mateixa. Un ésser avergonyit de la seva pròpia realitat, i que desconfia de les seves possibilitats i del seu futur.

2.2.8. Aïllament social

Tancada la porta de la presó, una nova vida comença per a l'intern. La seva vida canvia per complet i res del que es troba s'assembla al que ha deixat a l'exterior. L'aïllament és total, materialitzat en petits detalls elementals (trucar per telèfon, jeure i aixecar-se, escollir menjar, escollir horaris...). És a través de la pèrdua d'aquests detalls quan el pres accepta que viu en una altra societat, molt diferent, però desgraciadament també molt real.

2.2.9. Inseguretat física

Al pres, una de les raons per la qual ingressa a la presó i se l'aïlla de la societat és per "garantir la seguretat de la societat", però a ell, qui li garanteix la seguretat física a l'interior de la presó?

Cada any les estadístiques ens desperten amb dades de morts violentes a la presó, sense aparents responsabilitats penals per això.

2.2.10. Inactivitat i falta d'ocupació

Com diria Martín Nieto, capellà general a Espanya en la dècada dels 80: **"la presó és el súmmum de l'ostracisme"**. En un altre moment també manifestava **"l'estat permanent d'inactivitat condueix a l'embrutiment i a la més deplorable deformació de l'individu. Si l'ociositat és la mare de tots el vicis, una mare fecunda de maldats és la presó"**.

2.2.11. Menyspreu social

El pres és una persona, sigui preventiu o penat, que ha de demostrar la seva innocència, res de **"presumpció d'innocència"** o fins que no hi hagi sentència no és culpable. La realitat és que sofreix el desamor i la incomprensió, acompanyats del constant dubte. Aquesta situació fa que es produeixi un fort rebuig social. Pel mer fet d'estar a la presó genera desconfiança i se li tanquen totes les portes d'una possible reinserció. És dels col·lectius més menyspreats de la societat, amb arguments maniqueistes i partidistes, **"Alguna cosa haurà fet"**.

2.2.12. Indigència social

Com deia Bernardino de Sandoval, penalista del segle XVI, "**a la presó estan els pobres més pobres**", que en la nostra societat actual diríem indigents o sense recursos. La seva misèria condiona la mateixa vida a presó; està sol, no compta ni per als seus propis companys. Aquest grup es troba doblement pres. Per un costat privat de llibertat i per l'altre de la seva pròpia misèria i pobresa.

2.2.13. Grups específics

En aquest apartat enumeraré els diferents col·lectius que es troben a presó i que per tant mereixeran una atenció especial. Simplement els citaré perquè cada un d'ells mereixeria un tractament separat. Però són grups que el voluntari de presons haurà de tenir en compte en la seva intervenció dins de la presó.

Segons l'anàlisi que farem a continuació, podem afirmar sense cap tipus de dubte que la presó és l'últim esglaó de la marginació, després ja no en queda cap. Només la mort.

1. Dona En tots els seus vessants (drogoaddicta, maltractada, inducció a la prostitució...). Si és cert que s'ha donat una feminització de la dona, ja que des de l'any 1980 fins al 1994 s'ha incrementat en un 800%, passant de 487 a 3.884 dones. La dona s'incorpora en tots els àmbits de la societat, també el delictiu.

2. Estrangers Quasi la quarta part de la població reclusa o penitenciària és estrangera. Aquesta xifra en ella mateixa no diria res si en el conjunt nacional, només el 2,7% són estrangers, dels quals un 1% són estrangers econòmics, és a dir gent amb diners, que no molesta i que a escala estatal recolza la seva estada entre nosaltres. Darrerament s'ha d'afegir els grups de l'Est, en les seves més distintes variants de delinquir.

3. Drogo dependents. Aproximadament el 56% dels presos són drogoaddictes, i gairebé el 70% tenen a veure amb la droga, bé per robatori bé per tràfic. La droga marca el ritme de vida de moltes presons. Baralles, extorsions, comportaments més o menys violents. però sí que convé deixar clar que ser drogoaddicte no és raó per anar a la presó, sinó la comissió d'un delict.

4. Malalts mentals Les presons, i concretament les infermeries estan plenes de malalts amb algun problema mental. Està sent un problema, ja que en aquest moment només hi ha dos psiquiàtrics a Espanya, Sevilla i Alacant.

5. Joves La franja dominant se situa per sota dels 30 anys. Hi ha molta gent jove a les presons. Molts són fills del carrer. I en la mateixa presó necessiten una atenció especial. La seva vitalitat i la falta de maduresa creen contínuament conflictes de relació amb els altres interns.

6. Malalts de sida Entre el 20 i 30% és declaren portadors de sida, malaltia que també exigeix una atenció personalitzada i individualitzada. La sida representa la primera causa de mortalitat en el medi carcerari, el 34%.

7. Malalts. Normalment el delinqüent, a causa de l'estil de vida que ha portat, mal menjat, mal vestit, mal dormit, poca higiene, mal atès en general, li provoquen malalties de diferent tipus. A més tot això provoca un envelliment ràpid de la persona.

8. Nens de protecció. La majoria dels joves delinqüents que ingressen a presó són fills de centres de menors i de llibertats vigilades. Arrossegueu un historial delictiu que els projecta inexorablement a la presó.

9. Gitanos. Al voltant del 25% dels interns, tant en homes com en dones, són gitanos.

10. Multireincidents. Són prop del 62% en homes i del 56% en dones, segons dades de la pròpia administració penitenciària.

11. Temes de violència de gènere. Maltractament de la dona.

3. OBJECTIUS DEL VOLUNTARIAT AMB ELS INTERNS DE LA PRESÓ

Els objectius del voluntariat estaran encaminats a la reinserció social de les persones privades de llibertat, amb les degudes limitacions que el medi genera. Però darrera aquesta reflexió utòpica hem d'admetre que la presó ha fracassat com a institució recuperadora. I és clar que com a element dissuasori deixa molt a desitjar, ja que no només no recupera, sinó que introdueix la persona presa en el món de la delinqüència, i aquesta afirmació ve corroborada per la dada que gairebé el 70% són reincidents, i la mateixa administració accepta quasi el 60% de reincidència. Davant aquesta realitat quins tipus d'objectius podem marcar-nos com a voluntariat?

Acceptem, doncs, que la nostra acció estarà encaminada a evitar la "presonització" de l'intern, ja que difícilment podem educar per a la llibertat des de la no-llibertat. Per això els nostres programes no pretendran la modificació de conductes desadaptades, sinó, fonamentalment, evitar les conseqüències de l'internament en la persona presa. Aquesta introducció potser podrà semblar dura i negativa, però la realitat de més de 20 anys treballant en presons m'ha portat a conèixer molta reincidència i massa il·lusions frustrades. No obstant això m'atreviré a traçar uns objectius o pautes per treballar a la presó des d'un voluntariat compromès:

3.1. Coneixement del medi

La presó no és un espai natural. És un medi tancat que condiciona tota l'activitat. Per això el primer pas és saber on anem, i sobretot a qui ens adrecem. En l'actualitat es tendeix a individualitzar, a associar perfils de presos. Convé saber si treballem amb homes, dones, joves, estrangers...

3.2. Estudiar les causes que generen la presó

I, en la mesura que sigui possible, treballar o motivar perquè es treballi en prevenció. Ens estalviaríem temps i diners (un pres costa entre 24 i 30 mil euros a l'any).

3.3. Treballar la personalitat

Anteriorment hem comentat que el principal problema que té la persona és "la presonització", on perd la seva identitat i és imbuïda pel món marginal i de presó. Això ens portarà a treballar, a través d'activitats, la personalitat del pres. Que eviti assumir el baix món carcerari, i només des d'una personalitat forta i definida és podrà assolir.

3.4. Preparació per a la llibertat

Tot i admetent les dificultats que suposa treballar en aquest ambient tancat i marcat per la seguretat, la nostra utopia no la podem perdre, i entre els nostres objectius haurem de

treballar programes que ajudin a una preparació a la llibertat, entre els quals podem destacar:

- **Tècniques de recerca d'ocupació.** Ser responsable a buscar una feina, no que se li doni tot fet. Hi ha programes per a ells.

- **Tècniques d'habilitats socials.** Saber desenvolupar-se en la realitat del carrer sense necessitat de delinquir.

- **Tècniques de respecte i tolerància.** En una societat plural i multicultural necessitem respectar-nos i escoltar-nos, i en dinàmiques de grup i grups de debat hem de treballar aquests aspectes.

3.5. Formació laboral i educacional

Hi ha un 82% dels presos que no tenen cap qualificació laboral. No es converteix aquest en un objectiu fonamental per a la seva futura reinserció? A

això, s'hi ha d'afegir que un 10,1% són analfabets totals, un 19,07% analfabets funcionals, i un percentatge molt alt no han acabat l'ensenyament primari. Aquestes dues realitats portaran el voluntariat a treballar en aquests dos sentits, si bé és veritat que en sincera coordinació amb l'Administració penitenciària, primera responsable d'ambdues àrees.

3.6. Informació i assessorament jurídic

El gran problema de la majoria de presos després del seu ingrés a presó és la seva situació jurídica. Aquesta circumstància es converteix en anguniosa quan no tenen informació, sabent que el seu temps en presó està condicionat per una decisió judicial o per una millor o pitjor defensa per part de l'advocat. Hi ha grups de voluntariat que compten amb juristes voluntaris responsables d'informar i atendre interns indigents.

3.7. Programes que trenquin tensions

La presó és un medi tancat on conviuen amb certa naturalitat la tensió i la conflictivitat. No podem oblidar entre els nostres objectius, activitats que trenquin i descarreguin tensions. Com propostes, n'ofereixo algunes.

- **Activitats esportives.** L'esport descarrega adrenalina i apaivaga tensions i baralles.

- **Tècnica de relaxació.** Que ajuda a asserenar els interns en un medi tan complex i violent com són les presons.

3.8. Programes culturals i creatius

Teatre, revista, ràdio i televisió, música...

Són activitats on l'intern aboca tota la seva imaginació i creativitat, la qual cosa l'ajuda a evadir-se d'una realitat que l'ofega.

3.9. Tallers ocupacionals

Que ajudin la persona presa a ocupar el seu molt temps lliure de forma entretinguda i motivadora. Conscients que són tallers que, per a la seva vida en llibertat, no li serviran com a mitjà de vida (marqueteria, miralls, pintura, laminats, macramé...) però que durant la seva realització l'ajuden a distreure's a la presó.

3.10. Atendre problemes concrets

A més de pres, cada persona comporta un problema determinat: droga, alcohol, malaltia (sida, mental), maltractaments (ja hi ha programes en presó per a ells), delictes sexuals (també hi ha programes concrets).

3.11. Programes per a col·lectius específics

Tenim gairebé un 10% de dones, un 25% d'estrangers; joves (més de la meitat amb menys de 30 anys); nens (fins a 3 anys en presó). La dona que viu amb angoixa la seva presó; l'estranger al qual manca tota informació. Aquests són alguns dels col·lectius que necessiten una atenció especialitzada.

3.12. Acolliment i acompanyament en permisos i llibertats condicionals

A Espanya hi ha més de 100 centres d'acollida que tenen programes per tutelar permisos i llibertats. Aquest recurs és un dels més efectius per treballar per la llibertat dels interns.

3.13. Denúncia.

Aquest és un dels objectius fonamentals del voluntariat, però que haurà de realitzar amb prudència i serenitat. És una actitud que generarà recel i desconfiança a l'Administració penitenciària. D'aquí la mesura en la denúncia, sense estranyar-nos que aquesta actuació desemboqui en la retirada de l'autorització d'entrada en el centre.

4. PERFIL DEL VOLUNTARI AMB INTERNS EN PRESÓ

Per aquesta reflexió porto a col·lació l'exposició que féu Eduard Bofill, psicòleg del Centre de Menors de Natzaret (Alacant) al voluntariat d'Alacant amb la ponència "Psicologia del voluntari de presons".

Ens diu Eduard Bofill que s'han d'adoptar actituds que ens facilitin la trobada amb l'altre, i les presenta de la següent manera:

4.1. Saber mirar: "el que l'ull no veu"

"Observar la vida de l'altre suposa anar des del meu món i la meua vida fins al seu món i la seva vida. Això que sembla tan simple no ho és perquè partim de profundes diferències en les nostres respectives històries personals. I des d'aquestes mirem". I si no tinc en compte això és possible que projecti sobre els altres el meu propi estil de vida, les meves normes, els meus valors. Sóc jo qui ha d'anar fins a les seves vides, i no portar-los a la meua. Flexibilitzar i fins i tot qüestionar la meua pròpia realitat per acostar-me a la de l'altre".

4.2. Saber escoltar: "que no siguem sords a les seves crides"

"Tota escolta suposa que estem atents a algú que està emetent. Tant important és el que es diu com el que no s'arriba a dir. El que passa és que vivim en una societat en què els silencis no tenen significat. Ens costa moure'ns en els silencis i no permetre'ns altre paraula que no sigui la nostra, perquè ens podrien deixar sense paraula! Una de les coses que més em costà quan vaig començar a treballar com a educador de carrer foren els silencis... intentava buscar algun tema per reomplir el temps. A poc a poc vaig anar descobrint que la comunicació no sempre passa per les paraules, a vegades també tenen a veure amb l'apropament i la credibilitat.

4.3. Saber aprendre: "no per molt saber..."

"Saber aprendre al llarg de la nostra vida suposa estar obert constantment a nous plantejaments, que impedeixin la rigidesa i superioritat del que s'acosta a l'altre des d'una posició de privilegi social i personal. La unió entre la formació, el compromís i la sensibilitat és el que ens permetrà avançar per aquesta difícil senda entre la meua vida i la d'ells, i arribar a nivells d'encontre que facin possible aportar una petita llum en aquesta nit de tempesta per la qual transcorre la vida de tanta gent".

4.4. Saber ser un mateix: "trencar façanes"

"Amb els tres punts anteriors estem marcant un itinerari de "baixada" cap a l'autenticitat personal, tal com és recollida pels diferents autors de l'escola humanista. I la condició fonamental per ser autèntic en la relació interpersonal és la de conèixer i acceptar-se un mateix".

"Ser un mateix ens col·loca en una situació de fragilitat, de vulnerabilitat, i a la vegada ens fa accessibles per a tots aquells la vida dels quals està fonamentada als marges del sistema".

5. CONTEXT EN EL QUAL ES MOU EL VOLUNTARIAT

L'acció voluntària està condicionada pel medi o lloc on es realitza. En el nostre cas, el context de la presó, per ser un medi especial, condiciona tota l'acció. La presó, en ella mateixa, matisa i varia la nostra tasca voluntària, que és molt diferent de realitzar-la en un altre medi. A la presó falten una sèrie de requisits que a fora no és plantejarien.

Per això en aquest apartat vull introduir una sèrie d'elements que el voluntari ha de tenir sempre presents i que influeixen en major o menor mesura en el bon desenvolupament de qualsevol activitat.

5.1. La presó: portes, barrots, etc. (seguretat)

És important situar-se a la presó, com un medi tancat, on ens trobem persones privades de llibertat contràriament a la seva voluntat. Això ens porta a comprendre que la motivació i l'estímul quant a la participació en les nostres activitats no és el més positiu. Aquesta privació de llibertat comporta una altra sèrie de privacions com són: la família, els amics, l'elecció d'horaris, hobbies...

5.2. Normes de règim intern

La nostra acció està regulada per unes normes de règim intern que el voluntari ha de conèixer i, naturalment, complir. Aquestes normes, lògicament, mediatitzen la nostra activitat, ja que no podem fer el que volem, quan volem i com ho volem. Sense oblidar una màxima en dret que ens diu: "el desconeixement de la norma no eximeix de la seva responsabilitat".

5.3. Funcionariat, treballadors de l'Administració penitenciària

El funcionari, que és qui millor coneix els interns, no és un rival ni una traba per al voluntari. Hem de conèixer el seu treball, comprendre'l, respectar-lo i valorar-lo. Hi ha seriosos problemes en molts voluntaris per a una visió maniqueïsta del món de la presó, ja que, d'una banda, veuen com a bo el pres i d'una altra veuen com a dolent i negatiu el funcionari. Sortosament estem caminant cap a una relació favorable, la qual es tradueix en un millor desenvolupament dels programes.

5.4. Interns. Persones amb problemes

La presó no és ni un col·legi, ni un parc ni un centre juvenil, sinó que és un centre de persones amb problemes, amb moltes mancances i moltes necessitats. Gent desenganyada i frustrada, trista i enfonsada, marcada i marginada. El voluntari, a l'hora de programar, ha de tenir en compte aquesta realitat, i ser conscient que el programa preparat pot enfonsar-se per qualsevol de les raons anteriors. Per això seria bo que els nostres programes fossin dissenyats d'acord amb la realitat en la qual ens desenvoluparem.

5.5. Rebuig social

El voluntari és conscient que ha optat per una realitat que la societat no vol i menysprea, critica i condemna. Ha de ser també conscient que la nostra acció i la nostra valoració tindrà un ressò mínim. La societat demana duresa. Nosaltres oferim apropament. Demana condemnes més dures (el debat obert sobre cadena perpètua). Nosaltres oferim alternatives a la presó: demana anul·lació de permisos i nosaltres els oferim cases d'acollida per ells mateixos durant les llibertats. No només cal vèncer les traves estructurals internes de la presó, sinó sobretot el clima de visceralitat actual que està generant la societat.

5.6. Recaiguts-reincidentes

El voluntari ha de ser conscient que treballa amb gent que cau una, dues tres..., moltes vegades. A la presó, com ja hem dit anteriorment, hi ha un índex de reincidència elevat, i el voluntari ha d'estar per aixecar, per estendre una mà, per tornar l'esperança al caigut. Hem de ser persones d'esperança en un món de fracàs. Compte a avaluar el nostre voluntariat a través de resultats objectius, freds i racionals. Acceptant que la presó no rehabilita, no podem

mesurar la nostra acció des dels èxits o fracassos dels interns.

5.7. Situacions límit

Cada cas, cada persona a presó, és una situació límit ("escolti, necessito tants diners ara!"; "cria a la meua mare que sí no..."; "parli amb el jutge ja! que segur que em dona la llibertat"; "sí no em fa això jo..."). Aquestes situacions produeixen angoixa en el voluntari. Vol ajudar, agradar, necessita respondre a totes les demandes dels presos. Aquestes circumstàncies porten el voluntari a transgredir normes i posar-se a l'altre costat de la llei, pressuposant sempre la bona voluntat. Però, com ja hem dit en un altre apartat, això no és suficient.

5.8. Família

La situació de l'intern amb la seva família condiona la seva estada a la presó. El voluntari ha de potenciar el tema familiar, la seva relació, si realment vol ajudar l'intern. Hem de ser pont, dins de la legalitat, entre el pres i la família. Atenent a la família, el pres se sent bé, la seva presó és menys presó.

5.9. Indigents-pobresa

Fonamentalment a la presó hi ha els pobres, els marginats, els indigents, salvat destacades excepcions que són notícia. Ens trobarem amb gent que no té roba, que no té ni per a fumar, o per agafar un autobús en la llibertat. Ens trobarem amb misèries de no tenir ni per a un segell, molt menys per trucar per telèfon (sobre tot ara que és amb targeta telefònica). Aquesta és una realitat de molts presos que condiona, en moltes ocasions, el desenvolupament dels nostres programes. No caiguem en l'error de valorar les seves necessitats des del nostre prisma.

6. PERILLS DEL VOLUNTARIAT

El voluntariat ha d'estar en constant dinàmica de revisió i formació. D'aquesta forma superar els perills que ens podem trobar en la nostra activitat de voluntariat. Els perills que hauria de vigilar amb especial atenció serien:

6.1. Rutina en la nostra acció

Passada la novetat d'entrar en presó, apareix la rutina, la monotonia. Aquesta pot portar el voluntari a refredar-se en el seu compromís, a desanimar-se en el seu entusiasme i a fallar en la seva responsabilitat. Cada dia que anem a presó hem de plantejar-lo com si fos el primer. És important mantenir la tensió il·lusionant.

6.2. Coneixement parcial del medi (la presó)

El voluntari sol ser atrevit en els seus judicis i valoracions del medi en el qual es mou i del seu funcionament. I això és un seriós perill quan no coneix tota la realitat d'una forma global. Simplement participa en un lloc concret de la presó, en unes hores concretes, puntuals i breus (un dia o dos a la setmana), temps insuficient per tenir una idea general i global de la realitat de la presó. Però el més greu és que d'aquestes visions parcials, n'emetem opinions generalitzades ("el menjar és dolent", "la sanitat és dolenta", "l'equip de tractament no visita"...).

6.3. Recels entre el voluntariat i l'Administració penitenciària

No som rivals de l'Administració, sinó que estem junts en el mateix vaixell, treballant per objectius comuns encara que partim de distints plantejaments. Aquests recels generen distància i desconfiança entre voluntariat i Administració, i arriben a posar-se traves mútuament. Les nostres energies han d'estar orientades a treballar pels interns no a lluitar contra l'Administració. Es fa necessària la coordinació.

6.4. Rivalitat entre associacions

El joc de qui pot més és un dels jocs més perillosos per al voluntari. Hem de ser capaços de caminar junts, associacions i grups de distint credo o signe polític, des de l'enteniment i l'obertura solidària.

6.5. Falta de coordinació

Un perill important i que genera no pocs problemes és la falta de coordinació. Aquesta descoordinació es produeix en ocasions amb l'Administració penitenciària i d'altres dins de la mateixa associació o grup de voluntaris. S'ha de desterrar el "franc tirador" o "voluntari passejant". Tota organització ha d'estar coordinada amb l'Administració i tot voluntari ha d'estar coordinat amb el seu grup o associació. Els carismes particulars d'alguns voluntaris cal posar-los al servei dels presos però a través d'un grup o associació i amb un programa concret.

6.6. L'immediatisme

Un altre perill pel qual es desesperen molt els voluntaris és voler solucionar els problemes, ja!. Això comporta una situació d'angoixa davant la impotència de la resposta imminent i concreta a aquests problemes. També aquest immediatisme ens porta a ultrapassar les mateixes normes permeses dins de la presó, ja que la urgència ens fa ser inconscients dels problemes que pot generar la nostra actuació.

6.7. El personalisme

Que ens molts casos es converteix en paternalisme, la major part de les vegades ambdues situacions van unides. És contraproduent i negatiu assumir de forma personal la solució dels casos que arriben al voluntari. Hi ha voluntaris que, davant una marcada immadura

personal, se serveixen del voluntariat, en aquest cas del de presons, per destacar personalment, valent-se del pres.

6.8. Fer seus els problemes dels presos (actuar equilibrat)

El voluntari mai ha de fer seus els problemes dels interns. Ens faltaria serenitat i fredor per afrontar-los i, per tant, per trobar-hi una sortida. A l'intern cal acceptar-lo, però no fer nostra la seva realitat. Com diuen els psicòlegs "entre el problema i la persona, distància". Nosaltres som aquesta distància que pot ajudar l'intern a superar la seva situació i la seva problemàtica personal, amb fredor, amb equilibri, amb serenitat, amb lucidesa.

6.9. No ser conscients de la repercussió de la nostra acció

En ocasions el voluntari s'oblida que forma part d'un grup o associació, però no així l'Administració que l'autoritza a entrar, perquè ho fa a través d'un grup organitzat, i a més així ho expressen les últimes reglamentacions legals sobre la matèria. Per això la nostra acció no té caràcter individual, sinó que representa tot el grup o associació. El que fem, ho fem en nom de tots el components de l'associació. Si un membre de l'equip comet una errada és tot l'equip qui falla, ja que normalment aquest tipus de valoracions es fan sempre negativament.

7. CONCLUSIÓ

El voluntariat és una actitud davant la vida; no només una acció caritativa que neix de la commoció d'una imatge impactant de misèria. No actua per alleugerir la pobresa, sinó per combatre-la. El voluntariat és una resposta social imprescindible, un compromís individual i a la vegada comunitari. Donar suport a la infància marginada, acompanyar els ancians que viuen sols, participar en projectes de reinserció de les presons, ajudar les persones discapacitades a portar una vida digna i plena, afavorir la integració i les oportunitats de les persones immigrants, rebel·lar-se al cap i a la fi contra un sistema les prioritats del qual són quadrar xifres dels beneficis econòmics en un món globalitzat. És sortir-se del pensament únic i denunciar que existeixen tants pensaments com persones hi ha en el món, per molt marcades socialment que estiguin. És creure en la utopia, en un món diferent, on per sobre de tot hi ha la persona.

El voluntariat no se sosté si no és dins d'una organització seriosa (que no significa gran, sinó responsable), amb una continuïtat assegurada i amb una formació imprescindible que ajudi a millorar la qualitat de l'acció voluntària, aprofundeixi en les causes de la injustícia i promogui el compromís dins d'un món globalitzat i interconnectat on qualsevol injustícia no pugui caure en el suburbi de la indiferència.

* * *